Հարկ չհամարեցի միւս Ճամախաբնակ ազգերի թիւն ու հաշիւը գրել. միայն անշնորհք հայ Նեստորականաց թէ բողոքականաց տանց թիւն իմացայ, որ 67 է, որք ունին մի ժողովարան, մի դպրոց և մի ծխակատար, որ է ուսուցիչ և քարոզիչ և պաստոր։ Աղանդոյս հիմնադիր Սարգիս վարդապետ Համբարձումեանն բաւական համբերութեամբ 1850 թուից պահպանելով աղանդապետութեան պաշտօնը և աղանդաւորաց ժողովը, այս 1891 թուին մեռաւ, և պատկերատեաց աղանդաւորները, որ մեր Փրկչի, և Առաքելոց, և Ս. Լուսաւորչի պատկերներն արհամարհում են, մեռած Սարգիս վարդապետի պատկերը լուսանկարով նկարել տալով, ամեն մէկը դրեց իւր սեղանի վրայ կամ կախեց պատից, որոյ համար յանդիմանելու՝ պապանձվում էին։

Ճամախու հայք ունին երկգասեան երկսեռ ուսումնարան 70 աշակերտօք և 60 աշակերտուհեօք. ուսումնարանն ունի և գրադարան-ընթերցարան 6 ձեռագիր և 450 տպագիր մեծ ու փոքր զանազան հայ և ռուս գրքերով։

Իւրաքանչիւր դպրոցի ուսումնական վարչութիւնը բաղկանում է մի աւագ ուսուցչից և երեք ուսուցչից և երեք ուսուցչուհիներից, որք աւանդում են հայ և ռուս լեզուաց բոլոր առարկայքը, և վարձատրւում են 3500 րուբլի ռոճկով՝ հաստատուած Ա և Բ կոպարի հաշուով. իսկ յիշեալ դպրոցաց տնտեսական վարչութիւնն բաղկացած է առանձին հոգաբարձութիւնից, ո̀րոց նախագահներն ընդ միշտ համաձայն դպրոցական կանոնադրութեանն՝ են և պէտք է լինին տեղական քահանայք։

Նոյնպէս և կլօնուսոյյք պէտք է լինին քահանայք։

Դպրոցներս կառավարւում են Ա. եկեղեցական արդիւնքով, Բ. պակագրամներով[1]), Գ. ծննդական վկայականաց (մէտրիք) ար-

---

[1]) Պակագրամներից սահմանուած է յօգուտ թեմական դպրանոցին Շամախու թեմի՝ որ ցայսօր համարվում է Շամախի քաղաքի դպրոցը՝ մի մի րուբլ. իսկ մետրիքներից սահմանուած է 3,3 րուբլի, որ առնում է կոնսիստորի միջոցաւ։